

Communication for the Preservation of the Wisdom of Silkworm Manure as a Folk Media of Sisaket Province

Krit Kamnon and Sasithon Somin

Faculty of Humanities and Social Sciences, Sisaket Rajabhat University, Thailand

E-mail: web_webaz@live.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3027-2723>

E-mail: honbank@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2760-2614>

Received 06/02/2025

Revised 07/03/2025

Accepted 10/04/2025

Abstract

Background and Aims: Wisdom of dyeing fabric with silkworm reflects the thoughts, beliefs, values, ways of life, traditions, and culture together. This research aims to study the communication methods used to preserve the wisdom of fabric dyeing with silkworm droppings and to study the assembly of the identity of the dyeing wisdom with silkworms of the silk weaving group as folk media in Sisaket province.

Methodology: This research is a Qualitative Research using the Textual Analysis method together with Field Research in the area of Ban Alang, Khok Chan Subdistrict, Uthumphon Phisai District, Sisaket Province. 1) local wisdom experts and specialists in Thai weaving and fabric dyeing with silkworm droppings, consisting of 3 individuals. 2) the silk weavers from Alang Village, comprising 3 individuals, 3) the community enterprise group from Alang Village, with 3 individuals, and 4) media representatives from Sisaket Province, also with 3 individuals, totaling 12 participants.

Results: Communication to maintain the wisdom of dyeing the fabric with silkworm manure as a folk media of Sisaket province. Appears 4 forms: 1) Communication for transmitting knowledge within the family, which is interpersonal communication 2) Communication for sharing knowledge through interactions among community members, which is also interpersonal communication 3) Communication for expanding knowledge, which involves communication within large group communication and 4) Communication for disseminating knowledge, through the use of both traditional and new media is mass communication.

Conclusion: The wisdom of fabric dyeing with silkworm droppings demonstrates several aspects of identity: 1) the identity of honoring wisdom, 2) the identity of pride in this wisdom, 3) the identity of relationships, and 4) the identity of support. It is a distinctive identity, created by members of the society who have thought of, invented, selected, developed, passed down, and collaboratively built this tradition.

Keywords: Communication; Preservation of Wisdom; Fabric Dyeing; Silkworm Excrement; Folk Media

การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ

กฤษณ์ คำนันทน์ และศศิธร สมอินทร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: ภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม ได้สะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมร่วมกันสมาชิกในชุมชน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะ การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม และเพื่อศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของ ภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมของกลุ่มทอผ้าไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ

ระเบียบวิธีการวิจัย: การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) ร่วมกับการศึกษาภาคสนาม (Field Research) ในพื้นที่บ้านอะกลาง ต.โคกจาน อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) และทำการสัมภาษณ์แบบหิม (snowball sampling) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) โดยจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้าไทยและการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม จำนวน 3 ท่าน 2. กลุ่มทอผ้าไหมบ้านอะกลาง จำนวน 3 ท่าน 3. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอะกลาง จำนวน 3 ท่าน และ 4. กลุ่มสื่อสารมวลชนในจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 3 ท่าน ทั้งสิ้น 12 ท่าน

ผลการวิจัย: การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ ปรากฏการสื่อสารใน 4 ลักษณะ คือ 1. การสื่อสารเพื่อสืบทอดองค์ความรู้ จากสมาชิกภายในครอบครัว ถือเป็นสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication) 2. การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ จากการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ถือเป็นสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication) 3. การสื่อสารเพื่อการต่อยอดองค์ความรู้ เป็นการสื่อสารของคนหมู่มาก ถือเป็นสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large group communication) และ 4. การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่องค์ความรู้ ด้วยการเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อดั้งเดิมและสื่อใหม่ ถือเป็นสื่อสารมวลชน (Mass communication) ทั้งนี้วิจัยพบว่า การประกอบสร้างอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม ประกอบด้วย 4 ลักษณะ คือ 1. อัตลักษณ์ทางด้านการเชิดชูภูมิปัญญา 2. อัตลักษณ์ทางด้านความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา 3. อัตลักษณ์ทางด้านสัมพันธภาพ และ 4. อัตลักษณ์ทางด้านการสนับสนุน โดยทั้งหมดเป็นอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นเฉพาะตัวเป็นอย่างมากซึ่งเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมได้คิดค้น สร้างสรรค์ คัดเลือก พัฒนา สืบทอด และร่วมมือกันสร้างขึ้น

สรุปผล: ภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมล้วนแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ คือ อัตลักษณ์ทางด้านการเชิดชูภูมิปัญญา อัตลักษณ์ทางด้านความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา อัตลักษณ์ทางด้านสัมพันธภาพ และอัตลักษณ์ทางด้านการสนับสนุน โดยถือเป็นอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นเฉพาะตัวเป็นอย่างมากซึ่งเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมคิดค้น สร้างสรรค์ คัดเลือก พัฒนา สืบทอด และร่วมมือกันสร้างขึ้น

คำสำคัญ: การสื่อสาร; การธำรงรักษาภูมิปัญญา; การย้อมสีผ้า; มูลหนอนไหม; สื่อพื้นบ้าน

บทนำ

ผ้าไหมและผ้าฝ้ายที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติหนึ่งในภูมิปัญญาไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณ มีการ คัดสรรพันธุ์พืชหรือสัตว์ที่มีหลากหลายในท้องถิ่น ใช้เป็นวัตถุดิบให้สีแต่ละพันธุ์พืชที่ได้รับการพัฒนา จนใช้ย้อมได้สีคุณภาพดีสีไม่ตก และไม่ซีดจางง่าย มีจำนวนไม่กี่ยี่สิบ และเริ่มไม่เพียงพอสื่อต่อความ ต้องการใช้ในขณะที่ความนิยมในผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีกระบวนการผลิต จากวัสดุธรรมชาติ และผ้าย้อมสีธรรมชาติมีลักษณะเด่นที่สีนุ่มนวล ไม่ฉูดฉาด เป็นที่ต้องการของ ตลาดโดยเฉพาะในต่างประเทศ (วทัญญู บุตรศรี, 2556: 31) “สีจากธรรมชาติที่ใช้ในการย้อมเส้นใยนั้น สามารถแบ่งออกเป็น สีจากส่วนต่างๆ ของพืช สีที่ ได้จากสัตว์ และสีจากแร่ธาตุ” ซึ่งวัตถุดิบในการผลิตสีย้อมผ้าส่วนใหญ่ได้จากส่วนต่างๆ พืช อาทิเช่น ต้นสัก ต้นประดู่ ต้นขี้เหล็ก ต้นहुวงวต้นสะเดา และดินโคลนต่าง ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติของแหล่งชุมชนในแต่ละชุมชน ซึ่งแต่ละวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการย้อมสีนั้นจะให้สีที่แตกต่างกันออกไป (นันทิยา อัจฉรารวรรณ์ และคณะ, 2554: 28)

การใช้สีธรรมชาติมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ปัจจุบันสีย้อมผ้าจากวัตถุดิบธรรมชาติวัฒนธรรมการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติตามภูมิปัญญาดั้งเดิมเป็นสิ่งสำคัญ เสรี พงศ์พิศ (2548: 45) กล่าวว่า “ภูมิปัญญา” คือ ศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านาน จากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย สู่ลูกหลาน จากคน รุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์ หมายความว่า เป็นความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ปัจจุบัน การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการอยู่ร่วมกันในสังคม ส่วนภูมิปัญญาเป็นศิลป์ นั้น หมายความว่า เป็นความรู้ที่มีคุณค่า ดีและงาม ที่ผู้คนได้คิดขึ้นมา ไม่ใช่ด้วยสมองแต่เพียงอย่างเดียว แต่ด้วยอารมณ์ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือด้วยจิตวิญญาณ ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงการย้อมผ้าไหมของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านอะลาง หมู่ที่ 9 ตำบลโคกจาน อำเภอบัวชุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การย้อมผ้าได้นำ “มูลหนอนไหม” ที่ให้สีเขียวขี้ม้า มาใช้ย้อมผ้า โดยมีกลิ่นคล้ายชาใบหม่อน มาย้อมสีไหมเส้นยืนและเส้นพุ่ง เมื่อย้อมหลายๆ น้ำ สีเขียวจะจางลง เทคนิคการย้อมสี ถือเป็นภูมิปัญญาเฉพาะท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพิจารณาว่า ภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าไหมด้วยมูลหนอนไหม มีฐานะเป็นตัวสื่อ (Medium) ที่มีส่วนในการขยายการรับรู้และประสบการณ์ของคนในท้องถิ่นได้ ดังที่ มาร์แชล แม็คลูฮัน (Marshall McLuhan) กล่าวว่า ในกระบวนการโลกาภิวัตน์นั้น “สื่อ” หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ขยายประสาทสัมผัสหรือประสบการณ์ของมนุษย์ออกไปอย่างกว้างไกล ด้วยเหตุนี้ “สื่อ” จึงหมายรวมถึงทั้งเทคโนโลยีต่างๆ ด้านการขนส่งและเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร เมื่อใดที่มีการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการเกี่ยวกับสื่อในการสื่อสาร ก็จะส่งผลต่อแบบแผนการใช้ชีวิตและวัฒนธรรม (สมสุข หินวิมาน, 2548: 359)

สำหรับผ้าไหมที่เกิดจากการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมยังเป็นสื่อพื้นบ้านที่ทำหน้าที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมร่วมกันคนในจังหวัดศรีสะเกษ สมสุข หินวิมาน (2548) กล่าวถึง สื่อพื้นบ้านไว้ว่า หมายถึง สื่อทุกชนิดที่มีมาก่อนหน้ายุคสื่อมวลชนจะเกิดขึ้นมา (โดยที่สื่อมวลชนแขนงแรกสุดที่อุบัติขึ้นมาในสังคมก็คือ สื่อหนังสือพิมพ์ที่มีอายุราวสองร้อยปีเท่านั้น) และในขณะเดียวกัน สื่อเหล่านี้จะทำหน้าที่เชื่อมโยงและถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความหมายและอารมณ์ความรู้สึกร่วมกันของคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ดังนั้น ผ้าไหมที่เกิดจากการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม จึงเป็นสื่อพื้นบ้านที่สร้างพันธทางสังคม (Social Bonds) อันนำไปสู่การกระทำร่วมกันภายในกลุ่มหรือชุมชน (Collective Action) ที่จะนำไปสู่การสืบสาน อารักษ์ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ทางการย้อมผ้าที่ดั้งเดิมให้คงอยู่สืบไป ทั้งนี้ กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2555: 15) ได้อธิบายว่า กลไกหนึ่งที่จะช่วยรักษาชุมชนท้องถิ่นเอาไว้คือ การสื่อสารหมายความว่า

สื่อสารเป็นกลไกทางวัฒนธรรมใน อันที่จะสร้างความจริงของสังคมล้อมรอบตัวปัจเจกบุคคลเอาไว้ เพราะฉะนั้น การสื่อสารจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะเสริมสร้างพลัง (Empowerment) ของผู้คนแต่ละกลุ่มสังคม

ดังนั้นภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม บ้านอะลาง ตำบลโคกจาน อำเภอยะผิง จังหวัดศรีสะเกษ นับเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมทางการสื่อสารที่ผนวกรวมกับศิลปะ สำหรับการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมถือเป็นแบบดั้งเดิม ก็เกือบจะสูญหายไปโดยสิ้นเชิง สำหรับการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาถึงการธำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นมิให้สูญหาย และยังเป็นการศึกษาเพื่อทดสอบความรู้ในการย้อมสีผ้าไหมทอมือที่มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตใน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงสำคัญของการธำรงรักษาสื่อพื้นบ้านจากการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะเป็นส่วนขยายความรู้สีกทางด้านจิตใจในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าพื้นเมืองดั้งเดิม ที่นับได้ว่าเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่มีคุณค่าและสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของคนใน จังหวัดศรีสะเกษได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมของกลุ่มทอผ้าไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร (Communication)

การสื่อสาร (Communication) เป็นคำที่มีความหมายและความสำคัญกว้าง ครอบคลุมอยู่ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ซึ่งมนุษย์ย่อมต้องอาศัยการสื่อสารในการถ่ายทอดสิ่งต่างๆ ไปยังบุคคลอื่น ทั้งนี้ทฤษฎีวิชาการด้านการสื่อสารได้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน ตามแง่มุมที่แต่ละคน พิจารณาให้ความสำคัญ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ (ประมะ สตะเวทิน, 2533 อ้างถึงใน จินตวิรี เกษมสุข, 2554) การสื่อสารของมนุษย์อาจแบ่งได้ด้วยการดูจากแหล่งกำเนิดว่าเกิดขึ้นในตัวบุคคลหรือเกิดขึ้นนอกตัวบุคคลออกไปมากน้อยแค่ไหน หรืออาจแบ่งได้โดยใช้จำนวนคนที่มาสื่อสารกันเป็นเกณฑ์ก็ได้ซึ่งสามารถแบ่งระบบการสื่อสารได้ดังนี้ (จิตาภา สุขพลำ, 2548: 8-9)

1. การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างความคิดที่แตกต่างกันของบุคคลเดียว ซึ่งอาจมีตั้งแต่ 2 ความคิดขึ้นไป
2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือ การสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล 2 คนขึ้นไป ซึ่งทำการติดต่อ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ซึ่งกันและกัน
3. การสื่อสารภายในกลุ่ม (Group Communication) เป็นการสื่อสารที่มีบุคคลหลายคนมารวมสนทนาปรึกษาหารือกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีความสนใจร่วมกัน ซึ่งจะมีเรื่องกระบวนการของกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้อง
4. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นการสื่อสารที่อาศัยเครื่องเครื่องมือหรือสื่อช่วยกระจายสารจากผู้ส่ง สารไปยังผู้รับสารที่อยู่ในที่ต่างๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก

2. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity)

ผู้วิจัยนำแนวคิดอัตลักษณ์มาใช้เพื่อทำความเข้าใจ ถึงลักษณะของความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรม ที่สะท้อนผ่านการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม โดยแนวคิดอัตลักษณ์ คำว่า “อัตลักษณ์” (Identity) เริ่มใช้กันทั่วไปตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 มีรากศัพท์มา จากภาษาละตินคำว่า “Identitas” หรือคำเดิมว่า “Idem” ซึ่งมีความหมายว่า “เหมือนกัน” อัตลักษณ์เริ่มต้นและพัฒนาจากสำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) โดยที่ George Herbert Mead ได้อธิบายถึงอัตลักษณ์ไว้ว่าเป็นตัวตน (The Self) อันเป็นความสามารถ ของมนุษย์ในการติดต่อสื่อสารผ่านทางภาษา โดยตัวตนเกิดจากอิทธิพลของตัวเองและอิทธิพลจากสังคม ซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา อันได้แก่ “I” เกิดจากลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล และ “Me” เกิดจากการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยลักษณะเฉพาะตัวจะช่วยเชื่อมโยงการ ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่หลากหลายเข้าไว้ด้วยกัน (Popenoe, 1993 อ้างถึงใน ญฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2553) ในมุมมองของ Hall (1997) ได้ให้คำนิยามของอัตลักษณ์ไว้ว่า อัตลักษณ์เป็นส่วนประกอบของสภาพแวดล้อม สถานการณ์หรือบริบทต่างๆ เมื่อสภาพแวดล้อม สถานการณ์หรือบริบทได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป ส่วนประกอบนั้นอาจมีการเปลี่ยนแปลงด้วย กล่าวคือ อัตลักษณ์ล้วนมีลักษณะของความหลากหลาย ทั้งนี้ De Fina & Georgakopoulou (2011) (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2555) ได้สรุปความสัมพันธ์ ระหว่างการสื่อสารกับอัตลักษณ์ไว้ว่า มนุษย์ใช้การสื่อสารเพื่อแสดงออกว่าเราเป็นใคร เขาเป็นใคร และเรากับเขาเหมือนหรือต่างกันอย่างไร ซึ่งแสดงให้เห็นบทบาทของการสื่อสารในการ สร้างการรักษาและการต่อรองอัตลักษณ์

3. แนวคิดสื่อพื้นบ้าน (Folk Media)

Feliciano (1983: 8) กล่าวว่า สื่อพื้นบ้าน หมายถึง รูปแบบทางทัศนศิลป์โน้ตทัศน์ การกระทำและคำพูด ซึ่งเป็นที่คุ้นเคยกับประชาชนในชนบท และได้รับการยอมรับสืบ ต่อมา ซึ่งสื่อเหล่านี้จะทำหน้าที่ให้ความบันเทิง ให้ข้อมูลข่าวสาร ให้การอบรมสั่งสอนและให้การศึกษา ทั้งนี้ กาญจนา แก้วเทพ และคณะ กล่าวว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นกระบวนการทำให้สื่อพื้นบ้านมีพลังที่จะสื่อสารและปรับประยุกต์ใช้กับชุมชนในยุคสมัยใหม่ได้ สมสุข หินวิมาน (2548) กล่าวถึงคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้าน ดังนี้ 1. สื่อพื้นบ้านมีความหลากหลาย (Diversity) และเป็นพื้นที่บ่มเพาะความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ (Creativity) ในการสื่อความหมายของมนุษย์ 2. ในแง่กระบวนการผลิตสื่อพื้นบ้านนั้น ขนาดของการผลิต การแพร่กระจาย และการบริโภคสื่อพื้นบ้าน จะจำกัดวงอยู่ในระดับชุมชนท้องถิ่น 3. ในขณะที่สื่อมวลชนมีพื้นที่และเวลาจำกัดแต่สื่อพื้นบ้านจะมีการกำหนดการใช้เวลาและพื้นที่เอาไว้หลายแบบหลวมๆ หรือแม้แต่ไม่จำกัดเอาไว้ตายตัวแต่สื่อพื้นบ้านจะเน้น เรื่องการสืบทอดเวลาหรือความเป็นอมตะของการผลิตงานวัฒนธรรมขึ้นนั้นๆ 4. โดยธรรมชาติของสื่อพื้นบ้าน เกิดขึ้นและเป็นไปเพื่อรองรับกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้การศึกษา วิพากษ์วิจารณ์สังคม การสร้างความรู้สึกร่วมกัน ฯลฯ ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจถึงความหมายการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้าน

4. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มและเครือข่ายการสื่อสาร

“กลุ่ม” หมายถึง การที่บุคคล 2 คนหรือ มากกว่า มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะที่บุคคลแต่ละคนต่างก็มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน (Shaw, 1981 อ้างถึงใน สุปรีดา ขอลำไย, 2549) เมื่อบุคคลได้มารวมตัวกัน ความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างบุคคลจึงเริ่มต้นขึ้นผ่านการสื่อสาร ซึ่งเรียกว่า “เครือข่ายการสื่อสาร” (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2549: 65) ทั้งนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2538: 60) ให้คำจำกัดความ เรื่องเครือข่ายไว้ว่า คำว่า Network ในภาษาอังกฤษให้ภาพพจน์ที่ชัดคือ “Net” (ตาข่าย) ที่โยงใยถึงกัน และพร้อมที่จะ “work” เมื่อต้องการได้งาน ดังนั้นความหมายของ “เครือข่าย” จึงหมายถึงรูปแบบหนึ่ง ของการประสานงานของกลุ่มบุคคล

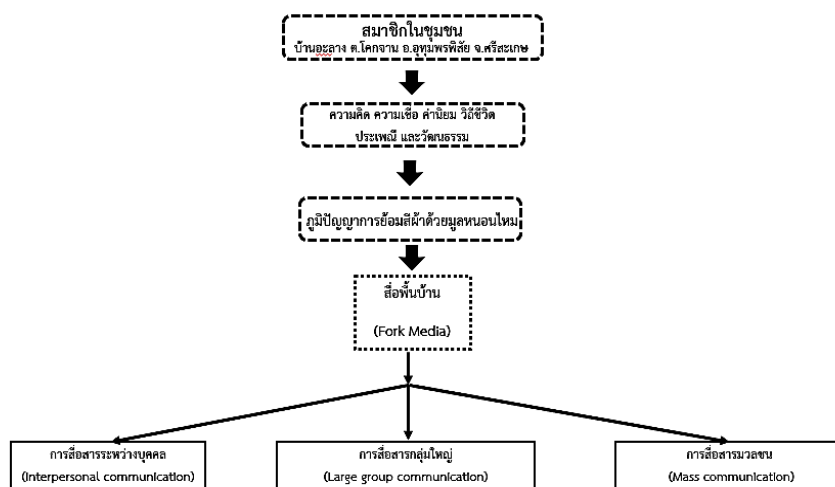
หรือองค์กรที่ต่าง ก็มีทรัพยากรของตัวเองมีเป้าหมายมีวิธีทำ งานและ มีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคลกลุ่มหรือองค์กร เหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลานาน พอสมควรแม้ว่าจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ (เปรียบเสมือนมีสายโทรศัพท์ต่อไว้) เมื่อฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือ ขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆเพื่อแก้ปัญหาที่สามารถ ติดต่อไปได้ แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดพื้นฐานที่นำมาใช้เพื่อทำความเข้าใจถึงการรวมกลุ่มว่ามีจุดมุ่งหมายวัตถุประสงค์และการต้องการสื่อสารและสร้างอัตลักษณ์ได้อย่างไร

5. แนวคิดท้องถิ่นนิยม (localism)

พัฒนา กิตติอาสา (2546) ได้อธิบายท้องถิ่นนิยมไว้ว่า ท้องถิ่นนิยมเป็นประติสักรูปแบบทางสังคมวัฒนธรรม (a sociocultural construct) และปรากฏตัวในรูปแบบที่หลากหลาย สำนึกและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม (ethnocultural identities) ภาวะชายขอบ (marginality) ความเป็นอื่น (otherness) ชุมชนของผลประโยชน์ (communities of common interests) หรือปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practices) รูปแบบต่างๆ ประติสักรูปแบบเหล่านี้ปรากฏตัวใน รูปของปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งนำเสนอเนื้อหาสาระหรือแก่นสำคัญของท้องถิ่นนิยมผ่านเรื่องเล่า (narratives) เสียงสะท้อน (voices) สิทธิและการต่อสู้ต่อรอง (rights and competitions) สัญลักษณ์ (symbols) ภาพลักษณ์และจินตนาการ (images and imaginations) และสินค้า (commodities) ท้องถิ่นนิยมในความหมายนี้จึงครอบคลุมหลากหลายมิติทั้งเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องท้องถิ่นนิยมผู้วิจัยได้นำมาศึกษาถึง รากเหง้าแห่งวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ คตินิยม ประเพณี และสังคมวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ในกลุ่มทอผ้าไหมบ้านอะลาง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ ใช้แนวคิดทางด้านการสื่อสารมาเป็นพื้นฐานในการสร้างกรอบแนวคิด เพื่อศึกษาถึงความคิด ความเชื่อ โครงสร้าง และการก่อสร้างเล่าขานเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ในการศึกษาลักษณะวิธีการสร้างความหมายของ “เล่าขาน” ของกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วย เขมร ลาว เยอ ในจังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (QUALITATIVE RESEARCH) ใช้วิธีการวิเคราะห์ตัวบท (TEXTUAL ANALYSIS) ร่วมกับการศึกษาภาคสนาม (FIELD RESEARCH) ในพื้นที่บ้านอะลาง ต.โคกจาน อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ ผู้วิจัยการสังเกตการณ์ในลักษณะการสังเกตแบบเป็นผู้สังเกตโดยสมบูรณ์ (COMPLETE OBSERVATION) ทั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก (IN-DEPTH INTERVIEW) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (PURPOSIVE SAMPLING) และทำการสัมภาษณ์แบบลูกโซ่ (SNOWBALL SAMPLING) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (KEY INFORMANTS) ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการทอผ้าไทยและการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม โดยจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้าไทยและการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม จำนวน 3 ท่าน 2. กลุ่มทอผ้าไหมบ้านอะลาง จำนวน 3 ท่าน 3. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอะลาง จำนวน 3 ท่าน และ 4. กลุ่มสื่อมวลชนในจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 3 ท่าน ทั้งสิ้น 12 ท่าน โดยผู้วิจัยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (IN-DEPTH INTERVIEW) ด้วยการถามคำถามปลายเปิด (OPEN-ENDED QUESTIONS) สำหรับการวิเคราะห์ผู้วิจัยใช้วิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (DESCRIPTIVE ANALYSIS) เป็นการเขียนบรรยายข้อมูลอย่างมีระบบระเบียบและหาข้อสรุปของงานวิจัย

1. แหล่งข้อมูล

ในการศึกษาเรื่อง การสื่อสารเพื่อธำรงรักษามรดกภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแหล่งข้อมูล ดังต่อไปนี้

1.1 แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล

แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล (Key informants) ถือเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ โดยผู้ให้ข้อมูลหลักต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้าง “เล้าข้าว” ของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร ตำบลหัวเสือ อำเภอขุขันธ์ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตำบลน้ำคำ อำเภอเมือง และกลุ่มชาติพันธุ์เยอ ตำบลปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง จำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ละ 3 ท่าน ทั้งหมด 12 ท่าน

1.2 แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร

แหล่งข้อมูลประเภทเอกสารที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ตำราวิชาการ หนังสือ วารสาร เอกสารประกอบการสอน เอกสารคำสอน สิ่งพิมพ์ งานวิจัย และบทความต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีทางการสื่อสารและทางสังคมศาสตร์ และข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่ม คือ ส่วย เขมร ลาว และเยอ ในจังหวัดศรีสะเกษ

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารสมานสัมพันธ์แห่งวัฒนธรรม “เล้าข้าว” ในฐานะส่วนขยายด้านภูมิปัญญาในจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย ดังต่อไปนี้

2.1 การสัมภาษณ์ (Interview)

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ประกอบการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) โดยการใช้คำถามใน 2 ประเด็น คือ 1. ประเด็นคำถามเกี่ยวกับภูมิหลังของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และ 2. ประวัติการทำงานและความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการสร้าง “เล้าข้าว” ประกอบกับการสังเกตแบบเป็นผู้สังเกตโดยสมบูรณ์ (Complete observation)

2.2 การสังเกตการณ์ (observation)

ผู้วิจัยใช้การสังเกตการณ์ลักษณะการสร้าง “เล้าข้าว” ของ 4 กลุ่มชาติพันธุ์ การเฝ้าสังเกตการณ์ถึงลักษณะการสร้าง “เล้าข้าว” ของ 4 กลุ่มชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่องเป็นช่วงระยะเวลานาน (Prolonged engagement)

3. การเก็บข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลประเภทบุคคล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเหล่านี้ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ประกอบการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ผสมผสานกับเทคนิคการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) จากการให้ผู้ให้ข้อมูลหลักแนะนำไปถึงผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้าง “เล้าข้าว”

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการศึกษาตำราวิชาการ หนังสือวารสาร เอกสารประกอบการสอน เอกสารคำสอน สิ่งพิมพ์ งานวิจัย และบทความต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การทำการบันทึก การถ่ายเอกสาร และจดรายชื่อนหนังสืออ้างอิง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ มีความสำคัญมาจากกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการประกอบสร้างความหมายของ “เล้าข้าว” ของกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วย เขมร ลาว และเยอ ในจังหวัด ศรีสะเกษ โดยได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Inductive Approach) ซึ่งเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตผู้ให้ข้อมูลแต่ละบุคคล แล้วนำมาหาประเด็นหลักและข้อสรุปรวม จากนั้นได้ทำการจำแนกข้อมูลตามประเด็นต่างๆ เพื่อนำความรู้ที่ได้มารวบรวม ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Research) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม และเพื่อศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมของกลุ่มทอผ้าไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ

1. ลักษณะการสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ ปรากฏการสื่อสารใน 4 ลักษณะ คือ

1. การสื่อสารเพื่อสืบทอดองค์ความรู้ ปรากฏจาก การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication) เป็นการสื่อสารด้วยการอบรมสั่งสอน อบรมและให้ความรู้การเลี้ยงไหม การทอผ้า และการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมเป็นการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ให้แก่ลูกหลาน ให้เกิดความภาคภูมิใจใน

ภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง โดยเป็นการสื่อสารทางเดียว (one-way communication) แบบไม่เป็นทางการ (informal Communication) ซึ่งเป็นการสื่อสารภายใน (Internal Communication) ครอบคลุม ทำให้เกิดการรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception)

2. การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ ปรากฏจาก การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คนขึ้นไป ซึ่งมีการเห็นหน้า พูดคุย และการอบรม โดยเป็นการสื่อสารที่มีการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสมาชิกในชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนได้มีการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไหมบ้านอะลาง หมู่ที่ 9 ตำบลโคกจาน อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication) แบบไม่เป็นทางการ (informal Communication) ซึ่งเป็นการสื่อสารภายใน (Internal Communication) ของกลุ่มทอผ้าไหม ทำให้เกิดการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) และการมีผลประโยชน์ร่วมกัน (Benefits) ของสมาชิกในกลุ่ม

3. การสื่อสารเพื่อการต่อยอดองค์ความรู้ ปรากฏจาก การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large group communication) เป็นการสื่อสารกับคนหมู่มากที่มีความเกี่ยวข้องกับสมาชิกในชุมชน กลุ่มเครือข่ายการทอผ้า กลุ่มเครือข่ายการย้อมสีผ้า และหน่วยงานรัฐ โดยได้เกิดการเรียน การสอน การบรรยาย และการจัดอบรมให้ความรู้ในสาระณะ โดยเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication) แบบเป็นทางการ (Formal Communication) ซึ่งเป็นการสื่อสารภายใน (Internal Communication) ทำให้เกิดการพึ่งพิงกัน (Interdependence) และการมีผลประโยชน์ร่วมกัน (Benefits) ของสมาชิกในชุมชน

4. การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่องค์ความรู้ ปรากฏจากการสื่อสารมวลชน (Mass communication) เป็นการสื่อสารไปสู่ผู้คนจำนวนมาก โดยกลุ่มทอผ้าไหมบ้านอะลาง ได้มีการเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อสารมวลชนใน 2 ลักษณะ คือ สื่อดั้งเดิม (Traditional Media) เผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์ และสื่อใหม่ (New Media) เผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ในแพลตฟอร์มเฟสบุค ยูทูบ ดิจิตอล หนังสือออนไลน์ และป้ายประชาสัมพันธ์ออนไลน์ โดยเป็นการสื่อสารแบบทุกช่องทาง (All Channel Network) แบบเป็นทางการ (Formal Communication) และแบบไม่เป็นทางการ (informal Communication) ซึ่งเป็นการสื่อสารภายนอก (External Communication) ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) ของกลุ่มผู้รับสารที่เป็นมวลชน

2. การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมของกลุ่มทอผ้าไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัยพบว่า การประกอบสร้างอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมของกลุ่มทอผ้าไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ โดยวิเคราะห์ผ่านเนื้อหาของสื่อ 2 ลักษณะ คือ สื่อดั้งเดิมเผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์ และสื่อใหม่เผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ในแพลตฟอร์มเฟสบุค ยูทูบ ดิจิตอล หนังสือออนไลน์ และป้ายประชาสัมพันธ์ออนไลน์ ประกอบด้วย 4 ลักษณะ คือ

1. อัตลักษณ์ทางด้านการเชิดชูภูมิปัญญา โดยเนื้อหาได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางด้านการเชิดชูภูมิปัญญา ปรากฏให้เห็นจาก ในอดีตชาวบ้านอะลาง ต.โคกจาน อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ มีอาชีพดั้งเดิม คือ การ

ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ขยายไหม การผลิตเส้นไหม และผ้าไหมทอมือ โดยอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมทำให้ไม่มีผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่และสามารถสร้างมูลค่าได้

2. อัตลักษณ์ทางด้านความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา โดยนำเสนอผ่านเนื้อหา 2 มิติ คือ มิติที่ 1 เน้นทางด้านความสามารถทางด้านการสร้างและคิดค้นภูมิปัญญา ปรากฏให้เห็นจาก การนำเอามูลหนอนไหมมาย้อมเป็นสีผ้า มิติที่ 2 เน้นทางด้านความสามารถทางด้านการพัฒนาภูมิปัญญา ปรากฏให้เห็นจาก ลักษณะของการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมผสมโคลนดิน ทำให้เกิดสีที่หลากหลาย เช่น ดำ แดง เหลือง ส้ม และการนำผ้าไหมที่ได้จากการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กระเป๋าแฟชั่น ผ้าสไบ ผ้าพันคอ หมอนอิง ผ้ารองจาน กล้องใส่กระดาดหิซซู่ ผ้าเพื่องานเฟอร์นิเจอร์ ผ้าเพื่อเป็นของขวัญและเป็นของที่ระลึก

3. อัตลักษณ์ทางด้านสัมพันธภาพ โดยนำเสนอผ่านเนื้อหา 2 มิติ คือ มิติที่ 1 สัมพันธภาพของครอบครัว ปรากฏให้เห็นการเรียนรู้การทอผ้าและการย้อมมาภายในครัวเรือนตั้งแต่วัยเด็ก โดยทุกครัวเรือนได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เด็กหญิงที่อยู่ในครัวเรือน เป็นการสื่อความหมายและสะท้อนค่านิยมที่มีคุณค่าในเรื่องเกี่ยวกับการขัดเกลามารยาท นิสัยใจคอ การประพฤติปฏิบัติ ความเพียรความพยายาม และมานะอดุสาหะ มิติที่ 2 สัมพันธภาพของสังคม ปรากฏให้เห็นจาก การย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน โดยสามารถถ่ายทอด ต่อยอดพัฒนา และแบ่งปันองค์ความรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชน อันจะนำมาซึ่งความ ร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติกิจกรรมการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม

4. อัตลักษณ์ทางการสนับสนุน โดยนำเสนอผ่านเนื้อหา 2 มิติ คือ มิติที่ 1 การสนับสนุนจากภาครัฐบาล ปรากฏให้เห็นจากเนื้อหาที่ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ ได้ให้การสนับสนุนให้ไหมทอมือบ้านอะลาด ต.โคกจาน อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ เป็นผลิตภัณฑ์เด่นคู่กับศรีสะเกษมาอย่างยาวนาน มิติที่ 2 การสนับสนุนจากภาคเอกชน ปรากฏให้เห็นจากเนื้อหาที่คณะสื่อมวลชนเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์ผ้าไหมทอมือที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นไม่เหมือนผ้าไหมจากที่อื่น

อภิปรายผลการวิจัย

การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของบ้านอะลาด ตำบลโคกจาน อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม และเพื่อศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมของกลุ่มทอผ้าไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาลักษณะการสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ

ภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมเป็นการผนวกรวมการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มใหญ่ และการสื่อสารมวลชนที่ทำให้ปรากฏเห็นถึงการสื่อความหมาย การแลกเปลี่ยนความหมาย การถ่ายทอดความหมาย และถ่ายทอดองค์ความรู้ในกระบวนการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม สอดคล้องกับ อติพล เอื้อจริยพันธุ์ และ ณัฐนิชา กรกิจมัล (2561: 225) การสื่อสารเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์สามารถสืบทอดและ ส่งต่อวัฒนธรรม ถ่ายทอดองค์ความรู้ สิ่งที่ดีและไม่ควรปฏิบัติ การปรับ ตัวให้เข้ากับธรรมชาติ การรู้ จักใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดจนมรดกทาง วัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาชีวิต และความเป็นอยู่ต่อไปได้

ทั้งนี้ภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ คติ ค่านิยม ระเบียบแบบแผนรวมไปถึงธรรมเนียมปฏิบัติอันเกิดจากสมาชิกในสังคมได้สืบทอด ถ่ายทอด การต่อยอด และการเผยแพร่องค์ความรู้ มาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังมีบทบาทและศักยภาพ ในการหล่อหลอมสังคมและบ่มเพาะ คุณธรรม และส่งเสริมค่านิยมที่ดีในมิติของครอบครัวและมิติทางสังคม โดยทั้งหมดทำให้เห็นว่าผ้าไหมทอจากการ ย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมมีฐานะเป็นสื่อพื้นบ้านในลักษณะที่เป็นวัตถุ (material form) ที่สามารถสะท้อนให้เห็น ถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ อรรถพรณ ลิมศิริ และคณะ (2561: 116-117) กล่าวว่า สื่อ พื้นบ้าน เป็นทุนทางวัฒนธรรมของสังคม ประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อความเป็นไปของผู้คนใน ชุมชนและสังคม เป็นเครื่องมือในการสื่อสารประเภทหนึ่ง ที่ใช้ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร อารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ สู่ ชุมชน มีศักยภาพ ในการสื่อสารกับผู้คนในชุมชน โดยเป็น ภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดกันมา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหม ของกลุ่มทอผ้าไหมในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษ

ภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ คือ อัตลักษณ์ทางด้านการเชิดชูภูมิ ปัญญา อัตลักษณ์ทางด้านความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา อัตลักษณ์ทางด้านสัมพันธภาพ และอัตลักษณ์ทางด้านการ สนับสนุน โดยถือเป็นอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นเฉพาะตัวเป็นอย่างมากซึ่งเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมคิดค้น สร้างสรรค์ คัดเลือก พัฒนา สืบทอด และร่วมมือกันสร้างขึ้น โดยสอดคล้องกับฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545 : 155) ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์มีความสำคัญต่อระบบสังคม กล่าวคือประการแรกทำให้เรารู้สึกว่าเป็นตัวเราหรือพวกเราที่ แตกต่างจากคนอื่น โดยไม่จำเป็นต้อง มีเพียงหนึ่ง แต่อาจมีหลายลักษณะที่ประกอบขึ้นมา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ซึ่งบ่งบอกถึง ลักษณะเฉพาะ ลักษณะพิเศษที่จะบ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าด้วยมูลหนอนไหมในฐานะสื่อพื้นบ้าน ของบ้านอะลาง ตำบลโคกจาน อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดศรีสะเกษ มีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ศึกษาในบริบทของจังหวัดศรีสะเกษเพียงเท่านั้น หากแต่ในประเทศไทยยังมีนวัตกรรมการย้อมผ้าที่หลากหลาย มีวิธีการที่น่าสนใจ และการปรับประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ แตกต่างกันไป ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำองค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นพื้นฐานในการวิจัยในบริบทของชุมชน วัฒนธรรม และสังคมที่แตกต่างกันออกไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยนี้ทำการวิจัยถึง แห่สร้างความหมาย การสร้างอัตลักษณ์ และธำรงรักษาภูมิปัญญาทาด้านการย้อม ผ้าในฐานะสื่อพื้นบ้าน และการพัฒนาตัวสื่อพื้นบ้านที่มีฐานะเป็นภูมิปัญญาของสมาชิกในท้องถิ่นในมิติด้านต่างๆ ที่ ปรากฏอยู่มากมายในสังคมวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน ดังนั้นวิจัยนี้ถือเป็นองค์ความรู้พื้นฐานที่สามารถนำไปสู่การ ต่อยอดทางวิชาการ และการสร้างผลงานสร้างสรรค์ที่น่าสนใจในยุคดิจิทัลหรือยุคหลังสมัยใหม่ได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2549). *ใต้พากฟ้าแห่งการศึกษา สื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสาร ภาพรวม*

งานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถ้อยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ: สามัคคีสาส์น.

กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *สื่อพื้นบ้านชาวบ้านรับงานสุขภาพ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- กาญจนา แก้วเทพ. (2555). *สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัญญา อัตลักษณ์ อุดมการณ์*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์
- จินตวีร์ เกษมสุข. (2554). *การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2545). *แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระจอมเกล้าธนบุรี.
- ชิตาภา สุขพลำ. (2548). *การสื่อสารระหว่างบุคคล*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์. (2553). *อัตลักษณ์ชุมชน : Community Identities*. สงขลา: นำศิลป์โฆษณา.
- นันทิยา อัจฉรวรรณ และคณะ. (2554). การสกัดสี้อมผ้า จากดินแดง. *วารสารวิชาการอุตสาหกรรมศึกษา*, 5(1), 26-35.
- ประม อดะเวทิน. (2533). *การสื่อสารมวลชน: กระบวนการและทฤษฎี*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒนา กิตติอาสา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม*. กรุงเทพฯ : กองทุนอินทร์ – สมเพื่อการวิจัยทางมานุษยวิทยา.
- วาทัญญู บุตรศรี. (2556). *การพัฒนาเครื่องย้อมสีเส้นไหมและผ้าแบบใช้หม้อต้มประหยัดพลังงาน*. อุบลราชธานี: วิทยาลัยสารพัดช่างอุบลราชธานี.
- สมสุข หินวิมาน. (2448). *สื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข: แนวคิดและความหมาย*. กรุงเทพฯ: โครงการสื่อ พื้นบ้านเพื่อการ สร้างเสริมสุขภาพ (สพส.).
- สมสุข หินวิมาน. (2548). *ประมวลสาระวิชาปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร*. หน่วยที่ 8-15. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุปริดา ช่อลำไย. (2549). *เครือข่ายการสื่อสารและการดำรงอยู่ของแฟนคลับธงไชย แมคอินไตย์*. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *วิธีทำและวิธีคิด แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- อดิพล เอื้อจรัสพันธุ์ และ ณัฐนิชา กรกิ่งมัล. (2561). กลยุทธ์และเครือข่ายการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาชุมชนหัวตะเข้ เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร. *วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิตย์*, 12(2), 221-247.
- อรพรรณ ล้มตัว และคณะ. (2561). บทบาทของสื่อพื้นบ้านใน “รายการจำอวดหน้าจอ” กับการส่งเสริมวัฒนธรรม ไทยของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล. *วารสารนิเทศสยามปริทัศน์*, 17 (22), 115-122.
- De Fina, A., & Georgakopoulou, A. (2011). *Analyzing Narrative: Discourse and Sociolinguistic Perspectives*. Cambridge University Press.
- Feliciano, G. (1983). *Training in The Development and Integrated Use of Folk Media and Mass Media in Field-level Communication Strategies*. UNESCO (comp.), Folk Media and Mass Media in Population Communication.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications.
- Popenoe, D. (1993). American Family Decline, 1960-1990: A Review and Appraisal. *Journal of Marriage and Family*, 55, 527-542. <http://dx.doi.org/10.2307/353333>
- Shaw, M. E. (1981). *Group Dynamics: The Psychology of Small Group Behavior*. New York: McGraw-Hill.